

Myroslav Savchun

**THEORETICAL-METHODOLOGICAL RESOURCES OF THE SPIRITUAL
PARADIGM OF PSYCHOLOGY IN STUDYING A PERSONALITY**

The article is devoted to the statement of theoretical and methodological resources of the spiritual paradigm of psychology, in particular world-outlook orientations, the extension of the personology subject, the determination of psychic and personality phenomena and the system of personological knowledge. It is established that in the inner world of personality spiritual force causes synergetic tendency and blocks entropic ones, determines the origin of spiritual psychic processes, states and properties. The task is to deepen ontologisation of personality and study characteristics of a healthy personality. It is asserted that effectiveness of spiritual, moral, social, psychological, psychophysiological and physical health of a human is a fundamental metacriterion of verity of personalistic knowledge.

Key words: *theoretical-methodological resources of the spiritual paradigm, world-outlook orientations, personology subject, determination.*

УДК 159.9

doi: 10.15330/ps.6.1.52-62

Оксана Кікінеджі

Тернопільський національний педагогічний університет

ім. Володимира Гнатюка

okiki77777@gmail.com

ЕГАЛІТАРНА ОСОБИСТІТЬ У СУЧАСНОМУ СОЦІОПРОСТОРІ

У статті здійснено теоретико-методологічне обґрунтування психологічних механізмів гендерної ідентичності особистості в період її дорослішання. Стрижнем нового методологічного підходу в національній психології є ідея суб'єктності людини, з якою пов'язана самодетермінація її буття в світі, авторська позиція щодо подій життя, що дає змогу повернути увагу вчених до проблеми самовизначення індивіда у сфері традиційної та егалітарної культур. У висунутих вихідних положеннях у контексті гуманістичної, генетичної та когнітивної психології обґрунтовуються питання генези гендерної ідентифікації у діалектичному взаємозв'язку із персоніфікованим образом Я як маскулінно-фемінного конструкту у когнітивній, емоційній та поведінковій складових, її зміст, структура та типологічні особливості на кожному віковому етапі дорослішання. Встановлено сутнісні атрибутивні ознаки особистості (активність, цілісність, унікальність, єдність), які є підґрунтям для вихідних уявлень про складний процес статеворольового самовизначення у рамках персоналізованої структури індивіда.

Створено психологічну модель статеворольової ідентифікації; узагальнено соціально-педагогічні чинники та особистісні детермінанти персоналізації гендерного Я. Сформульовано особистісно-егалітарний підхід щодо дослідження цього феномена та формування егалітарної свідомості та самосвідомості молоді з метою її успішної адаптації до особистісного, професійного та громадянського самоздійснення. Розроблено та впроваджено у практику навчально-виховного процесу освітніх закладів різного рівня системний модуль гендерної просвіти педагогічних кадрів, різні форми розвивально-корекційної роботи з учнями, батьками, вчителями.

Ключові слова: *статеворольова ідентифікація, гендерна ідентичність, гендерний образ Я, особистісно-егалітарний підхід, гендерно-освітні технології, егалітарна свідомість і самосвідомість.*

Актуальність проблеми. Процес "переміщення" буттєвих проблем двох половинок людства в центр психологічної думки зумовлений демократизацією онтологічних основ життя в статі, дослідженням біологічної та соціальної детермінації задля вирівнювання можливостей самореалізації жінок і чоловіків, що, у свою чергу, вимагає суттєвої перебудови їх соціокультурного простору. Виявлення соціально-психологічних чинників становлення егалітарної особистості, необхідність вивчення внутрішніх механізмів її ототожнення з певними взірцями статевої поведінки, утвердження демократичних цінностей як детермінанти культивування паритетності статей є стратегічним напрямком соціалізації молоді в сучасному українському часопросторі та забезпечення національного механізму державної гендерної політики.

У контексті "генези здійснення особистості" (С. Максименко) сучасна психологія акцентує увагу на розвитку індивіда в системі процесів самопобудови і самоздійснення, гармонізації його внутрішнього світу із зовнішнім в умовах соціокультурної різноманітності, що спричинено глобалізаційними тенденціями (Г. Балл, В. Кремень, В. Кравець, В. Москаленко, Т. Титаренко та ін.). На нашу думку, найвиразніше цей феномен репрезентується в межах гуманістичного та феноменологічного підходів, що дає змогу розкрити питання розвитку суб'єктності, самовираження, набуття "сутнісного Я" в суперечностях життя (Л. Виготський, І. Бех, М. Боришевський, Б. Братусь, В. Васютинський, Т. Говорун, І. Кон, А. Маслоу, В. Роменець, К. Роджерс, В. Татенко, Н. Чепелева та ін. учені).

Стрижень нового методологічного підходу в національній психології утворює ідея суб'єктності людини, з якою пов'язана самодетермінація її буття в світі, авторська позиція щодо подій життя, що дає змогу повернути увагу вчених до проблеми самовизначення індивіда у сфері традиційної та егалітарної культур, що і стало **темою** цієї статті "*Егалітарна особистість у сучасному соціопросторі*".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гендерна ідентифікація розглядається як суб'єктна та соціально-психологічна реальність у контексті цілісного процесу свідомості і самосвідомості (М. Боришевський, В. Столін), формування еґо-структур у континуумі індивідуального розвитку (Е. Еріксон, Дж. Марсія, Е. Берн), ціннісно-сміслового самовизначення (К. Войтила, В. Франкл, С. Якобсон), когнітивного дозрівання індивіда (А. Бандура, Ж. Піаже, Л. Кольберг), засвоєння когнітивних схем (С. Бем, Ш. Берн, С. Московічі та ін.). Ідентичність – складна інтегративна психологічна властивість особистості, яка формується у процесі її уподібнення, ототожнення або самокатегоризації та є процесом організації життєвого досвіду в індивідуальне Я.

Генеза гендерної ідентичності досліджувалася залежно від соціальних джерел впливу в контексті процесу соціалізації-інтеріоризації та інтерналізації еталонів, символів, норм статевої поведінки, поширених в етнокультурі, самовизначення та самопрезентації особистості у

різних сферах людського буття (Л. Виготський, І. Кон, І. Кльоцина, М.Слюсаревський), нарративу (М. Бахтін, В. Біблер, Н. Чепелева), життєвих смислів та цінностей (Б. Братусь, В. Васютинський, М. Рокич, Дж. Роттер, М. Савчин та ін.).

Гендер як соціально-психологічна характеристика статі особистості виступає тим найважливішим культурним знаком, яким людина оволодіває вже в перші роки свого життя. Будучи невід'ємною складовою зовнішньої і внутрішньої реальності людського життя, біологічна стать у процесі соціалізації оформляється в особливу підсистему особистості в загальній структурі Я-концепції, яку можна окреслити гендерною ідентичністю.

При цьому гендерна ідентифікація як системотвірна характеристика образу Я у психологічній науці є найменш дослідженою проблемою в онтогенезі. Встановлено, що ідентичність характеризує якісне самовизначення особистості, а ідентифікація – процесуальну сторону його розгортання. Оскільки ідентичність – це актуальні психічні стани, зумовлені переживаннями становлення Я як цілісної особистості на кожному відтинку життєвого шляху, то вікові її особливості мають свою специфіку в процесі онтогенезу, органічною складовою якої є самототожність особистості, в тому числі і гендерної.

У функціонуванні самосвідомості як внутрішньої детермінанти саморозвитку особистості, наголошує М. Боришевський, особливу роль відіграє Я-концепція, яка виступає своєрідним еталоном, згідно з яким індивід фіксує процес свого особистісного розвитку як зростання у різних аспектах життєдіяльності: взаєминах з іншими (передусім "значущими іншими"), професійній діяльності, прецизюванні (уточненні), баченні себе в системі провідних життєсенсових (або смисложиттєвих) цінностей [6, с. 8].

Завдяки диференціації та інтеграції сучасного наукового знання рівень методології найбільше наближається до специфіки дослідження та перетворення предмета конкретної науки. Така модель методологічного простору наукової психології дозволяє здійснити послідовне сходження від конкретного до абстрактного, тобто від онтопсихологічного до філософсько-психологічного рівня, і навпаки, – сходження від абстрактного до конкретного, тобто у зворотному напрямі. Отже, гендерна ідентифікація, як внутрішнє переживання своєї статевої належності, осмислення спектру гендерних ролей, уподібнення до них – це своєрідна єдність самоусвідомлення і поведінки. Її спектр є досить широким – від відчуття незмінності своєї статевої належності до тривалого стійкого "ми-жінки", "ми-чоловіки", що дає можливість розглядати суб'єктність гендерної соціалізації як новий теоретико-методологічний напрям дослідження.

Синергійний підхід реалізує міждисциплінарний напрямок наукового пошуку, зумовлюючи розробку проблем ідентичності не лише в еволюційному, а й у більш широкому контексті: від соціокультурних установок особистості до пошуку смислів буття. Загально визнані у вітчизняній психології сутнісні, атрибутивні ознаки особистості, як-от: активність, цілісність, унікальність, єдність особистості, а також розгляд їх у

контексті дослідження розвитку гендеру стали підґрунтям для вихідних уявлень про складний процес саморозвитку, гетерогенність його механізмів тощо, що знайшло своє втілення у розробці й апробації експериментально-методичних процедур, які уможливають адекватне вивчення механізму гендерної ідентифікації в онтогенезі.

Огляд сучасних психологічних досліджень суб'єктності дає підстави стверджувати про визначальну роль у процесі її становлення специфічних потребо-мотиваційних утворень, ціннісних орієнтацій і життєвих сенсів особистості, які, спрямовуючи її активність, забезпечують якісну змістову визначеність, "внутрішні ресурси сутнісного самоствердження" (В. Татенко). В. Васютинський підкреслює, що "у суб'єктно-довільному просторі взаємодії із групою вельми своєрідно проявляється дія таких важливих базальних процесів (механізмів) залучення особи до колективного співбуття, як децентрація та емпатія" [7, с. 36]. Суголосними є міркування О. Киричука та З. Карпенко щодо власного Я як духовно-моральної інстанції, які під суб'єктністю розуміють "духовність як інтегральну здатність людини до самодетермінації і творчої активності" [11, с. 4–5].

Не менш важливою видається також проблема формування егалітарних цінностей у гендерній культурі студентської молоді через так званий віковий пік статевої самоідентифікації. Цікавою, на наш погляд, є думка Т. Титаренко щодо динаміки життєвого світу особистості з позиції зростання суб'єктності на різних етапах індивідуальної та загальнолюдської історії: "Практикування, ідентифікування та автономізація як модуси існування сучасної особистості неможливі без постійного діалогування з оточенням, соціумом, культурним і природним простором, із власним минулим і майбутнім" [22, с. 14]. Г. Радчук, розробляючи проблему діалогізації освітнього процесу, зазначає, що "світ діалогу – це особливий світ спілкування людей як вільних особистостей, тому він може слугувати мірилом реалізації особистісно-розвивального потенціалу конкретних форм спілкування. Концепція діалогу дозволяє зрозуміти і альтернативні способи міжособистісної взаємодії, окреслити орієнтири і засоби їх "діалогізації" [19, с. 164]. Неодмінною умовою розвитку егалітарних орієнтацій є організація діяльності особистості у відповідному соціокультурному просторі: саме тут, на думку С. Максименка, є "унікальною позиція дослідника, який "поруч" у спільно-розподіленій діяльності" [18, с. 54].

"Образ Я" у сфері гендерної самосвідомості людини відіграє особливу роль: у ньому в інтегрованій формі відрефлексовуються судження людини про свою сутність, про себе як суб'єкта, носія гендерних цінностей та їх реалізацію у конкретних вчинках, в усій життєдіяльності. "Я-концепцію" ми розглядаємо як універсальне відображення індивідом своїх особливостей, властивостей, здатностей та проєкції останніх на побудову життєвих цілей, на бачення свого місця й призначення серед інших людей [6; 8; 10; 12; 13; 14; 20; 21; 22].

Метою національної освіти проголошено пріоритет особистісної орієнтації на розвиток дитини як суб'єкта власного життя, креативної,

самодостатньої особистості, що є релевантною принципам гендерного підходу до виховання особистості та його різновиду – особистісно-егалітарного.

Саме егалітарна соціалізація є співзвучною практиці особистісно-орієнтованого (ненасильницького) підходу в освіті як найбільш прогресивної та продуктивної спільноти рівноправних індивідуальностей різної статі. У цьому розумінні вихідні положення особистісно-егалітарного підходу як базової стратегії соціалізації та виховання охоплюють реалізацію ідеї рівноправ'я статей та їх взаємозамінність; індетермінацію біологічною належністю гендерних ролей; утвердження егалітарного світогляду: гендерну компетентність як обізнаність із нормативами статевої поведінки, гендерну чуйність як створення умов для повноцінного розвитку представників різної статі попри статеві стереотипи та упередження, здатність розв'язувати проблеми навчання і виховання з позиції егалітарної гендерної ідеології та гендерну толерантність як повагу до основоположних прав та свобод людини.

Гендерний дискурс у когнітивній парадигмі є новим напрямком у змісті гуманітарного знання, який сприяє розширенню культуротворчого ментального простору всіх учасників педагогічної взаємодії. Когнітивний підхід у застосуванні навчально-виховних технологій передбачає організацію розгорнутого діалогічного спілкування з метою встановлення базового ціннісно-смыслового консенсусу; активізацію "Я-висловлювань" в реалізації права на відстоювання власної думки; стимулювання дослідницького ставлення до проблеми, критичності мислення; рефлексію позицій партнерів по діалогу як прояв "ми-переживання", рівноправності та взаємного визнання "суб'єктів звертання", "співчутливого розуміння" тощо.

Виклад основного матеріалу. Категорія гендеру розглядалася нами в контексті психологічних концепцій С. Бем, крізь призму теорій гендерних схем і лінз, а саме поляризації, андроцентризму та біологічного есенціалізму, у феномені яких простежується певна аналогія з висновками Л. Виготського про "знакове опосередкування" психіки, коли культурний знак стає засобом організації суб'єктної поведінки особистості у період її дорослішання. Соціалізація забезпечує входження дитини в гендерну культуру суспільства і є найважливішим фактором, що визначає конструювання її гендерної ідентичності, суб'єктну активність у процесі самотворення гендерного "Я" відповідно до віку, зони найближчого розвитку та провідного виду діяльності, новоутворень у психічному розвитку.

Гендерні компетенції як ключові у контексті егалітарної освітньої парадигми розвивають в особистості потребу і здатність до самопізнання і самовдосконалення, уміння будувати партнерські стосунки, бути конкурентоспроможною на ринку праці, утверджувати в приватному і соціальному житті демократичні засади. В основу запропонованої нами егалітарної моделі статевої соціалізації покладено провідні ідеї гуманістичної психології та педагогіки, принципи особистісно-егалітарного підходу як

базового в особистісному розвитку та подальшій самореалізації внутрішнього потенціалу індивідуальності, формування гендерної чуйності в різноманітності взаємодій між статями. Побудова моделі психолого-педагогічного супроводу на засадах інтеграції особистісно-орієнтованого та гендерного підходів (І. Бех, В. Кравець) охоплювала підготовку дівчат і хлопців до гнучкого соціостатевого репертуару в поведінці та різноманітних сферах життєдіяльності з урахуванням їхніх здібностей, уподобань, нахилів, можливостей, рівних умов для пропагування ідеї рівноваги та взаємозамінності статевих ролей, повноти розвитку індивідуальності, гармонійної цілісності особистості незалежно від її статевої належності.

Встановлено, що гендерна компетентність як особлива система знань, умінь та навичок, релевантних принципам гендерної рівності, проявляється у розвитку здатності до гендерної чутливості в організації навчально-виховного процесу всіх ланок освіти на засадах особистісно-егалітарного підходу. Реалізація програми *"Гендерна культура молоді"* здійснювалася в дослідженні за трьома напрямками: 1) корекційно-розвивальна робота з дітьми та юнацтвом з метою розвитку егалітарної взаємодії; 2) гендерна освіта педагогів, психологів і батьків як головних агентів гендерної соціалізації особистості у період її дорослішання; 3) гендерна освіченість студентської молоді (діяльність школи гендерної рівності, гендерно-освітнього центру) на основі розроблених положень особистісно-егалітарного підходу як засадничих принципів гендерної просвіти: науковість, об'єктивність гендерних знань як головне підґрунтя подолання стереотипів; адекватність їх освоєння віковим можливостям дітей, підлітків та юнацтва; позитивізм і толерантність у ставленні до статей та міжстатевого спілкування; опора на власний життєвий досвід індивіда, критичне осмислення засвоєних настанов щодо життя в статі; суб'єктна позиція (позиція актора) як умова активізації гендерного самовизначення та саморефлексії в навчальному діалозі; рівноцінність "чоловічого" та "жіночого" начал в аналізі дидактичного матеріалу. Емпірично доведено, що за цих умов запропонована модель психолого-педагогічного супроводу забезпечує розвиток уявлень про партнерство статей, формування гендерно-паритетної взаємодії підлітків та юнацтва, активізує самовизначення молоді в питаннях гендерної культури, підвищує гендерну компетентність у майбутніх педагогів та вчителів-практиків.

Програма гендерного супроводу педагогів охоплювала три змістові модулі: 1) активне соціально-психологічне навчання учнівської молоді; 2) відповідну післядипломну просвіту педагогів; 3) гендерну освіту студентів (практичних психологів та соціальних педагогів) і батьків. Методологічні засади гендерно-освітніх технологій склали психолого-педагогічні парадигми: формувальна – у дошкільній та початковій школі, розвивальна – у середній, творча – у вищій. Зміст кожного модуля розкривався за допомогою трьох компонентів: актуалізація гендерних уявлень, активне експериментування як побудова нових знань, рефлексія їх результатів як само- та взаємооцінювання. У розроблених та запроваджених у навчальний процес педагогічних ВНЗ трьох взаємопов'язаних різноманітних гендерних дисциплінах ("Гендерна

психологія", "Гендерна психологія і педагогіка", "Гендерна освіта: теорія і практика") акцентовано на уміннях надання практичної консультативної допомоги дітям та дорослим у розв'язанні проблем гендерного характеру, подоланні статевого упередження та сексизму з утвердження ідей самобутності особистості та її самореалізації незалежно від статі. Констатувальні зрізи, виміри динаміки гендерних знань, фокус-групи, а також наративи на тему "Моє гендерне Я", експертні оцінки засвідчили зростання інтересу учнівської та студентської молоді до проблем "життя в статі" за умови вільного та необмеженого статевою належністю самовираження (суб'єкт-суб'єктного та суб'єкт-об'єктного діалогічного спілкування), засвоєння способів деконструкції гендерних стереотипів у поведінці. Важливою умовою ефективності програми було впровадження психолого-педагогічних засобів у навчально-виховний процес, комплексний підхід до формування паритетності статей у генезі системи відносин "вихователь – дитина – батьки". За системного та послідовного їх застосування було досягнуто відповідного рівня показників гендерної компетентності згідно з розробленими критеріями та принципами розширення можливостей статевої соціалізації особистості у період дорослішання на основі егалітарно-особистісного підходу з конкретизацією зон самореалізації особистості.

Основу комплексної освітньої програми для юнацтва "Гендерна культура молоді" склали напрямки діяльності Школи гендерної рівності (ШГР), створеної при Центрі гендерних студій ТНПУ ім. Володимира Гнатюка. Метою занять у ШГР було надання старшокласникам та студентам базових знань із проблеми гендерного паритету (за методом "рівний-рівному"), а також сутності егалітарності як індивідуально-розвивального підходу до особистості. Найсуттєвішою характеристикою сформованого освітнього середовища ШГР є розширення гендерно-ціннісного світогляду особистості, її суб'єктне, "авторське" ставлення до життєвих подій, що передбачало живу, активну участь обох статей у різних видах діяльності, гнучкість поведінки, виявлення власного творчого задуму тощо. Мета діяльності науково-дослідного Центру НАПНУ-ТНПУ імені В. Гнатюка – розробка та експериментальне обґрунтування моделі формування гендерної свідомості та самосвідомості особистості-професіонала, що передбачає реконструкцію сталих світоглядних стереотипів і набуття компетенцій із гендерних питань. Завданням гендерно-освітнього Центру було наповнення основних вищівських дисциплін гендерним змістовим модулем, розробка програм та впровадження спецкурсів із гендерної психології та педагогіки, підготовка груп волонтерів до занять із гендерної тематики з учнівством з метою впровадження гендерних стандартів освіти як механізму забезпечення культури гендерної рівності в контексті євроінтеграційних процесів сьогодення.

Висновки. Створення егалітарно-освітнього (творчо-розвивального) середовища в дошкільних, загальноосвітніх та вищих навчальних закладах можливе за умови впровадження методично-освітніх засад гендерної ідеології навчання і виховання на основі використання "педагогічної матриці" національної гуманістичної спадщини. Застосування особистісно орієнтованих

технологій в освітніх закладах різного рівня сприяє розвитку андрогінних властивостей особистості, егалітарній міжстатевій паритетності у взаємодії "батьки-діти-педагоги". Вихованці (учні, студенти) як суб'єкти самотворчості вчаться критично сприймати статевостереотипізовані реалії життя найближчого соціального середовища та долати їх.

Шлях до гендерної культури пролягає через гендерну поінформованість (обізнаність), гендерну чуйність (розвиток умінь враховувати відсутність певних інтересів чи навичок, створення умов для їх розвитку) та вироблення асертивності в дійовому протистоянні й протиставленні статевим стереотипам. У дослідженні апробована відповідність гендерно-освітніх технологій вимогам гендерного паритету в контексті розвитку ключових особистісних компетенцій як психолого-педагогічної інновації шляхом відмови від диференційованого, обмежувального підходу залежно від статі на користь особистісного, індивідуалізованого розвитку. Реалізація особистісно-егалітарного підходу як гендерного дискурсу в розвивальній парадигмі у зміст навчально-виховної роботи освітніх закладів є детермінантою розширення культуротворчого ментального простору всіх учасників педагогічної взаємодії.

Перспективними напрямками досліджень у сфері становлення гендерної свідомості та самосвідомості нам видається вивчення залежності стилів виховання і характеру гендерних орієнтацій; ролі різного типу гендерних стереотипів у становленні гендерного образу Я.

1. *Абульханова-Славская К. А.* Стратегия жизни [Текст] / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
2. *Балл Г. А.* Психология в раиоигуманистической перспективе [Текст] / Г. А. Балл. – К. : Основа, 2006. – 408 с.
3. *Бем С.* Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов [Текст] / С. Бем ; пер. с англ. – М. : "Российская политическая энциклопедия" (РОССПЭН), 2004. – 336 с.
4. *Берн Ш.* Гендерная психология [Текст] / Ш. Берн ; пер. з англ. – СПб, 2001. – 456 с.
5. *Бех І.* Виховання особистості [Текст] : у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
6. *Боришевський М.* Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності : монографія [Текст] / М. Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 416 с.
7. *Васютинський В.* Психологічні виміри спільноти: монографія [Текст] / В. Васютинський. – К. : Золоті ворота, 2010. – 120 с.
8. *Выготский Л. С.* Собрание сочинений : в 6 т. [Текст] / Л. С. Выготский ; под ред. А. Р. Лурия, М. Г. Ярошевского. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1. – 488 с.
9. *Говорун Т. В.* Гендерна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [Текст] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді. – К. : Видавничий центр "Академія", 2004. – 308 с.
10. *Говорун Т. В.* Суб'єктність як психологічна основа егалітарної педагогічної парадигми [Текст] / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді // Вісник Київського університету : зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. "Проблеми емпіричних досліджень у психології (до 120-річчя з дня народження С.Л.Рубінштейна)". – К. : КНУ, 2009. – Т. 2. – С. 244–254.
11. *Карпенко З.* До питання про предмет гуманітарної психології [Текст] / З. С. Карпенко, О. В. Киричук // Педагогіка і психологія. Вісник АПН України. – 1994. – № 4. – С. 3–8.
12. *Карпенко З. С.* Аксіопсихологія особистості [Текст] / З. С. Карпенко. – К., 1998. – 216 с.

13. *Кікінежді О. М.* Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості : монографія [Текст] / О. М. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 380 с.
14. *Кон И. С.* Открытие "Я" [Текст] / И. С. Кон. – М. : Политиздат, 1978. – 367 с.
15. *Костюк Г. С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості [Текст] / Г. С. Костюк. – К. : Радянська школа, 1989. – 608 с.
16. *Кравець В. П.* Гендерна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. педагог. закл. освіти [Текст] / В. П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.
17. *Кремень В. Г.* Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору [Текст] / В. Г. Кремень. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
18. *Максименко С. Д.* Генеза здійснення особистості [Текст] / С. Д. Максименко. – К. : ТОВ "КММ", 2006. – 240 с.
19. *Радчук, Г. К.* Аксіопсихологія вищої школи : монографія [Текст] / Г. К. Радчук. – Вид. 2-ге, розшир. і переробл. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014 – 380 с.
20. *Савчин М. В.* Духовний потенціал людини [Текст] / М. В. Савчин ; вид. 2-ге, пер., доп. – Івано-Франківськ : Вид-во "Місто НВ", 2010. – 507 с.
21. *Татенко В.* Соціальна психологія впливу : монографія [Текст] / В. Татенко – К. : Міленіум, 2008. – 216 с.
22. *Титаренко Т. М.* Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : монографія [Текст] / Т. М. Титаренко, О. М. Кочубейник, К. О. Черемних. – К. : Міленіум, 2014. – 206 с.

REFERENCES

1. *Abulhanova-Slavskaia, K. A.* (1991). Strategii zhizni [Tekst] [Life strategy] [Text] / K. A. Abulhanova-Slavskaia. – M. : Mysl (rus).
2. *Ball, G. A.* (2006). Psihologija v raciogumanisticheskoy perspektive [Tekst] [Psychology in the ratiohumanistic perspective] [Text] / G. A. Ball. – K. : Osnova (ukr).
3. *Bem, S.* (2004). Linzy gendera: Transformacija vzgljadov na problemu neravenstva polov [Tekst] [Lenses of gender: Transformation of views on the problem of gender inequality] [Text] / S. Bem; per. s angl. – M. : "Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija" (ROSSPJEN) (rus).
4. *Bern, Sh.* (2001). Gendernaia psihologija [Tekst] [Gender psychology] [Text] / Sh. Bern ; per. s angl., SPb (rus).
5. *Bekh, I.* (2003). Vychovannia osobystosti: u 2 kn. Kn. 1: Osobystisno-orientovanyi pidkhid: teoretyko-tekhnolohichni zasady [Tekst] [Upbringing of a personality: in 2 volumes. V. 1: Personality-oriented approach: theoretical and technological bases] [Text] / I. Bekh. – K. : Lybid' (ukr).
6. *Boryshevskiy, M.* (2010). Doroha do sebe: vid osnov subiektnosti do vershyn dukhovnoti : monohrafiia [Tekst] [The road to oneself: from the foundations of subjectivity to the heights of spirituality: monograph] [Text] / M. Boryshevskiy. – K. : Akademvydav (ukr).
7. *Vasiutynskiy, V.* (2010). Psykholohichni vymiry spilnoty : monohrafiia [Tekst] [Psychological dimensions of a community: monograph] [Text] / V. Vasiutynskiy. – K. : Zoloti vorota (ukr).
8. *Vygotskij, L. S.* (1982). Sobranie sochinenij : v 6 t. [Tekst] [Collection of works: in 6 v. [Text] / L. S. Vygotskij ; pod red. A. R. Lurii, M. G. Jaroshevskogo. – M. : Pedagogika, T. 1 (rus).
9. *Hovorun, T. V.* (2004). Genderna psykholohiia : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. [Tekst] [Gender psychology: a textbook for university students] [Text] / T. V. Hovorun, O. M. Kikinezhdii. – K. : Vydavnychiy tsentr "Akademiia" (ukr).
10. *Hovorun, T. V.* (2009). Subiektnist yak psykholohichna osnova egalitarnoi pedahohichnoi paradyhmy [Tekst] [Subjectivity as a psychological basis of egalitarian educational paradigm] [Text] / T. V. Hovorun, O. M. Kikinezhdii // Visnyk Kyivskoho universytetu : zb. mater. III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. "Problemy empirychnykh doslidzhen u

- psykholohii (do 120-richchia z dnia narodzhennia S. L. Rubinshteina)". – K. : KNU, T. 2, 244–254 (ukr).
11. *Karpenko, Z.* (1994). Do pytannia pro predmet humanitarnoi psykholohii [Tekst] [Towards the question of the subject of humanitarian psychology] [Text] / *Z. Karpenko, O. Kyrychuk* // Pedahohika i psykholohia. Visnyk APN Ukrainy, № 4, 3–8 (ukr).
 12. *Karpenko, Z. S.* (1998). Aksiopsykholohiia osobystosti [Tekst] [Axiopsychology of a personality] [Text] / *Z. S. Karpenko.* – K. (ukr).
 13. *Kikinezhdii, O. M.* (2011). Genderna identychnist v ontogenezi osobystosti : monohrafiia [Tekst] [Gender identity in a personality's ontogenesis: monograph] [Text] / *O. M. Kikinezhdii.* – Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan (ukr).
 14. *Kon, I. S.* (1978). Otkrytie "Ja" [Tekst] [Self-discovery] [Text] / *I. S. Kon.* – M. : Politizdat (rus).
 15. *Kostiuk, H. S.* (1989). Navchalno-vykhovnyi protses i psykhhichni rozvytok osobystosti [Tekst] [The educational process and mental development of a personality] [Text] / *H. S. Kostiuk.* – K. : Radianska shkola (ukr).
 16. *Kravets, V. P.* (2003). Genderna pedohohika : navch. posib. dla stud. vyshch. pedahoh. zakl. osvity [Tekst] [Gender pedagogy: a textbook for university students] [Text] / *V. P. Kravets.* – Ternopil : Dzhura (ukr).
 17. *Kremen, V. H.* (2009). Filosoffia liudynotsentryzmu v stratehiikh osvitnoho prostoru [Tekst] [Philosophy of humanocentrism in educational space strategies] [Text] / *V. H. Kremen.* – K. : Pedahohichna dumka (ukr).
 18. *Maksymenko, S. D.* (2006). Heneza zdiisnennia osobystosti [Tekst] [Genesis of a personality's implementation] [Text] / *S. D. Maksymenko.* – K. : TOV „KMM" (ukr).
 19. *Radchuk, H. K.* (2014). Aksiopsykholohiia vyshchoi shkoly : monohrafiia [Tekst] [Axiopsychology of higher education: monograph] [Text] / *H. K. Radchuk.* – Vyd. 2-he, rozsh. i pererobl. – Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka (ukr).
 20. *Savchyn, M. V.* (2010). Dukhovnyi potentsial liudyny [Tekst] [Human spiritual potential] [Text] / *M. V. Savchyn ; vyd. 2-he, per., dop.* – Ivano-Frankivsk: Vyd-vo "Misto NV" (ukr).
 21. *Tatenko, V.* (2008). Sotsialna psykholohiia vplyvu : monohrafiia [Tekst] [Social psychology of influence: monograph] [Text] / *V. Tatenko* – K. : Milenium (ukr).
 22. *Tytarenko, T. M.* (2014). Psykholohichni praktyky konstruiuvannia zhyttia v umovakh postmodernoi sotsialnosti : monohrafiia [Tekst] [Psychological practice of life designing in postmodern sociality conditions: monograph] [Text] / *T. M. Tytarenko, O. M. Kochubeichyk, K. O. Cheremnykh.* – K. : Milenium (ukr).

Oksana Kikinezhdii

EGALITARIAN PERSON IN MODERN SOCIAL SPACE

The article represents the theoretical and practical justification of psychological mechanisms of gender identity of the person during the growing up period. The stem of the new methodological approach in the national psychology is the idea of human subjectivity, it is connected with his\her life self-determination in the world, the author's position concerning the life events, which allows to draw scientists' attention to the problem of personal self-determination in the traditional and egalitarian culture. In interposed original statements in the context of humanistic, genetic and cognitive psychology questions of gender identity genesis have been substantiated in dialectical interconnection with personified image "I" as masculinity-femininity construct on cognitive, emotional and behavioral levels, its content, structure and typological peculiarities for every age stage of growing up have been grounded. Essential attribute features of personality are determined (active, integrity, uniqueness, unity), which are the basis of initial ideas about the complex process of gender-determination in the context of a personalized structure of the individual.

The suggested psychological model of sex-role identification helps to generalize external (social-educational) factors and personal determinants of personalization of gender "I". Personal-egalitarian approach on the study of this phenomenon is set and the formation of egalitarian consciousness of students for its successful adaptation to personal, professional and civil self-realization is indicated. A systematic module of gender enlightening of teaching staff, different forms of developing and correctional work with students, parents, teachers have been developed and implemented in educational establishments of different levels.

Keywords: *gender-role identification, gender identity, gender "I"-image, personal egalitarian approach, gender and educational technologies, egalitarian consciousness and self-consciousness.*

УДК 159.923

doi: 10.15330/ps.6.1.62-71

Лариса Міщиха

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
kreativ-l@mail.ru

ДОСВІД У ДИСКУСІЙНОМУ ПОЛІ ПОЗИЦІЮВАННЯ КАТЕГОРІЇ "ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ"

У статті зроблено спробу проаналізувати феномен "досвід" у форматі дослідження творчого потенціалу особистості. Теоретико-методологічними засадами заявленої вище проблеми стали концептуальні засади гуманістичної психології, феноменологічного підходу.

Досвід, як вагома складова творчого потенціалу особистості, розглядається у співвідношенні таких провідних тенденцій, як стереотипність та оригінальність. Наголошується, що досвід, з одного боку, може сприяти все більшій алгоритмізації та стереотипізації, консерватизму у розв'язанні нових задач, що безумовно перешкоджає творчості. З іншого боку, в осіб з високим творчим потенціалом він стає інтегрованою формою життєтворчості, де в структурі старих знань завжди знайдеться місце новим знанням як привнесених "ззовні", так і знанням, що їх отримує автор через власні ініціативи, пошук, накреслюючи власноруч вектор руху. Звідси він отримує "побічний продукт" творчої діяльності – саморозвиток. Відтак творчий досвід трактується як такий, що містить у собі акумуляцію та інтеграцію усіх прижиттєвих творчих напрацювань особистості, готовність її до творчої діяльності та безперервної освіти. Суб'єкт творчої діяльності залишається відкритим новому досвіду, сповнений готовності до нового пізнання, творчих пошуків.

Ключові слова: *досвід, творчий досвід, творчий потенціал, творча особистість, стереотипність, оригінальність.*

Постановка наукової проблеми. В основу моделі творчого потенціалу особистості нами покладено творчий досвід, в якому вбачаємо інтегральну складову усіх її творчих напрацювань протягом онтогенезу. Це зміни кількісного і якісного характеру розвитку, що охоплюють усю творчу колізію життя особистості і торкаються усієї поліфонії її фізичного, психічного,